

Pašapmāns un informētā piekrišana

Edijs Šauers

Rīgas Stradiņa universitāte, Humanitāro zinātņu katedra, Latvija

Ievads. Līdzīgi kā ikvienā konsultatīvā profesijā, arī ārsta ikdienas praksē bieži ietver informācijas izklāstīšanu ieinteresētajai pusei, šajā gadījumā – pacientam vai ar pacientu saistītām personām. Tā ietver gan informāciju par diagnozi, gan ārstēšanas un atlabšanas gaitu, nepieciešamo dienas režīmu, zāļu lietošanu u. tml. Tā ir informācija, kuras korektā un patiesā saņemšanā pacients ir ieinteresēts, lai pieņemtu lēmumu par sevis ārstniecību.

Ierasti ārsta praksi regulē “informētās piekrišanas” četras komponentes, kas nosaka, ka ārstam ir jāizklāsta ārstniecības gaita, riski, alternatīvas un ieguvumi. Taču izklāsta gaita ietver svarīgus ārsta un pacienta subjektīvos nosacījumus, kuri balstās cilvēka psihi dažādajās funkcijās, kuras ietver ne tikai racionalitāti, bet arī iracionalitāti, piemēram, emocionālas attieksmes un psihi aizsardzības mehānismus, piemēram, lai gan pacientam ir jābūt pietiekami kompetentam un ar spēju informāciju saprast, taču pacients var neticēt ārsta teiktajam un otrādi – arī ārsta izklāsts var ietver ārsta attieksmi pret pacientu vai diagnozi (piemēram, informācijas izklāstu var ietekmēt pacienta sociālais stāvoklis vai citi sociāli stereotipi).

Darba mērķis. Viens no jēdzieniem, kas raksturo informācijas izklāsta un uztveres problēmas, to skaitā informētās piekrišanas gadījumā, ir “pašapmāns” (*self-deception*), kas parasti tiek definēts, balstoties starppersonālās attiecībās, kad A saņem informāciju *p* no personas B, uzskatot vai ticot, ka patiesībā ir *ne-p*. Referātā tiek norādīts, ka morālajā psiholoģijā izstrādātais jēdziens “pašapmāns” var ietekmēt gan pacienta, gan ārsta uztveri, un sekmīgu informētās piekrišanas veidošanu. Referātā tiek parādīts, ka teorija par pašapmānu ir balstīta priekšstatā par cilvēka psihi duālo dabu – par apzināto un neapzināto. Amerikāņu filozofs Alfrēds Mīls (*Alfred Mele*) norāda uz diviem pašapmāna veidiem – tiešais (*straight*) un savītais (*twisted*). Kā norāda Mīls, tiešais pašapmāna veids izpaužas, piemēram, gadījumos, kad cilvēki tic kaut kam tādām, ko viņi negrib uzskatīt par patiesu, piemēram, ka viņi ir nopietni slimi, vai ka viņu bērni lieto narkotikas u. tml. Savukārt savītā pašapmāna gadījumā cilvēki tic tam, ko viņi negrib uzskatīt par aplamu. Abi šie gadījumi var tikt novēroti ārsta un pacienta ikdienas attiecībās. Pašapmāna rašanās iespējas ņemšana vērā var atvieglot informēto piekrišanu.

Kā viena no alternatīvām šim viedoklim, kas ļauj pret pašapmānu izturēties kritiski un to nevis pārīnāt, atsakoties no saprātīga lēmumu pieņemšanas procesa, tiek piedāvāta vācu filozofa Imanuela Kanta pozīcija, kas aizstāv to, ka cilvēkiem savstarpējā saskarsmē ir jābalstās racionālā kategoriālajā imperatīvā, no kura izriet apgalvojums, ka cilvēkiem ir jābūt godīgiem vienam pret otru, tai skaitā pret sevi jebkuros apstākļos. Šāda pozīcija arī paredz to, ka informācijas apmaiņa starp pacientu un ārstu ir balstīta uz racionāliem kritērijiem – pacients un ārsts balstās uz noteiktu labvēlīguma principu, kas nosaka, ka teikt patiesību un būt godīgam ir katras puses pienākums, tādējādi atvieglot savstarpējo saziņu un vienošanos. Šāds normatīvais princips neatceļ pašapmāna iespējamību, taču ienes informētās piekrišana procesā atbildības principu, kuru Kants aizstāv esejā “Atbilde uz jautājumu: Kas ir apgaismība?” – katra ar saprātu apveltīta būtne, ir atbildīga par savu paša saprašānu un patstāvību lēmuma pieņemšanā.

Secinājumi. Lai gan pašapmāns var traucēt informācijas uztveri un saprašānu, līdz ar to ietekmēt informēto piekrišanu kopumā, tomēr tas neatceļ personas (gan ārsta, gan pacienta) kā autonomas būtnes atbildību par izdarīto lēmumu – apzinoties, ka lēmumu pieņem konkrētā persona pati. Uzsvars uz personas autonomiju un personas atbildību par lēmumu ir kā viena no alternatīvām, kā izvairīties no pašapmāna ienestā relativisma lēmuma pieņemšanas un saprašānas procesā, kas ir būtiski elementi informētajā piekrišanā.